

LIBER VI

Enée débarque en Italie
Montée vers le temple d'Apollon

Sic fatur lacrimans , classica immittit habenas , 1
 et tandem Euboicis Cumarum allabitur oris .

Obvertunt pelago proras ; tum dente tenaci
 ancora fundabat naves , et litora curvae
 praetexunt puppes . Juvenum manus emicat ardens 5
 litus in Hesperium ; quaerit pars semina flammae
 abstrusa in venis silicis , pars densa ferarum
 tecta rapit silvas inventaque flumina monstrat .

At pius Aeneas arces quibus altus Apollo
 praesidet horrendaeque procul secreta Sibyllae , 10
 antrum immane , petit , magnam cui mentem animumque
 Delius inspirat vates aperitque futura .
 Jam subeunt Triviae lucos atque aurea tecta .

Le temple décoré par Dédale

Motifs crétois ; Icare

Daedalus , ut fama est , fugiens Minoia regna ,
 praepetibus pennis ausus se credere caelo , 15
 insuetum per iter gelidas enavit ad Arctos ,
 Chalcidiaque levis tandem super adstitit arce .

Redditus his primum terris , tibi , Phoebe , sacra vit
 remigium alarum posuitque immania templa .
 In foribus letum Androgeo ; tum pendere poenas 20
 Cecropidae jussi (miserum !) septena quotannis
 corpora natorum ; stat ductis sortibus urna .

Contra elata mari respondet Gnosia tellus :
 hic crudelis amor tauri suppostaque furto
 Pasiphae mixtumque genus prolesque biformis 25

Minotaurus inest , Veneris monumenta nefandae ;
 hic labor ille domus et inextricabilis error ;
 magnum reginae sed enim miseratus amorem
 Daedalus ipse dolos tecti ambagesque resolvit ,
 caeca regens filo vestigia . Tu quoque magnam 30
 partem opere in tanto , sineret dolor , Icare , haberes :
 bis conatus erat casus effingere in auro ,
 bis patriae cecidere manus . Quin protinus omnia
 perlegerent oculis , ni jam praemissus Achatès
 afforet atque una Phoebi Triviaeque sacerdos , 35
 Deiphobe Glauci , fatur quae talia regi :
 « Non hoc ista sibi tempus spectacula poscit ;
 nunc grege de intacto septem mactare juvencos
 praestiterit , totidem lectas ex more bidentes . »

Consultation de la Sibylle (1)

Demande et promesse d'Enée à Apollon

Talibus affata Aenean (nec sacra morantur 40
 jussa viri) , Teucros vocat alta in templa sacerdos .
 Excisum Euboicae latus ingens rupis in antrum ,
 quo lati ducunt aditus centum , ostia centum ,
 unde ruunt totidem voces , responsa Sibyllae .
 Ventum erat ad limen , cum virgo : « Poscere fata 45
 tempus » ait ; « deus ecce deus ! » Cui talia fanti
 ante fores , subito non vultus , non color unus ,
 non comptae mansere comae ; sed pectus anhelum
 et rabie fera corda tument ; majorque videri
 nec mortale sonans , afflata est numine quando 50
 jam propiore dei : « Cessas in vota precesque ,
 Tros » ait « Aenea ? cessas ? neque enim ante dehiscens
 attonitae magna ora domus . » Et talia fata

conticuit . Gelidus Teucris per dura cucurrit
 ossa tremor , funditque preces rex pectore ab imo : 55
 « Phoebe , graves Trojae semper miserate labores ,
 Dardana qui Paridis direxti tela manusque
 corpus in Aeacidae , magnas obeuntia terras
 tot maria intravi , duce te , penitusque repostas
 Massylum gentes praetentaque Syrtibus arva : 60
 jam tandem Italiae fugientes prendimus oras ,
 hac Trojana tenuis fuerit fortuna secuta .
 Vos quoque Pergameae jam fas est parcere genti ,
 dique deaque omnes , quibus obstitit Ilium et ingens
 gloria Dardaniae . Tuque , o sanctissima vates , 65
 praescia venturi , da (non indebita posco
 regna meis fati) Latio considerare Teucros
 errantesque deos agitataque numina Trojae .
 Tum Phoebos et Triviae solido de marmore templum
 instituam festosque dies de nomine Phoebi . 70
 Te quoque magna manent regnis penetralia nostris :
 hic ego namque tuas sortes arcanaque fata
 dicta meae gentis ponam , lectosque sacrabo ,
 alma , viros . Foliis tantum ne carmina manda ,
 ne turbata volent , rapidis ludibria ventis ; 75
 ipsa canas oro . » Finem dedit ore loquendi .

Consultation de la Sibylla (2)

Prédiction de la Sibylle

At , Phoebi nondum patiens , immanis in antro
 bacchatur vates , magnum si pectore possit
 excussisse deum ; tanto magis ille fatigat
 os rabidum , fera corda domans , fingitque premo . 80
 Ostia jamque domus patuere ingentia centum

sponte sua vatisque ferunt responsa per auras :

« O tandem magnis pelagi defuncte periclis !

Sed terrae graviora manent , in regna Lavini

Dardanidae venient (mitte hanc de pectore curam), 85

sed non et venisse volent . Bella , horrida bella ,

et Thybrim multo spumantem sanguine cerno .

Non Simoïs tibi nec Xanthus nec Dorica castra

defuerint , alius Latio jam partus Achilles ,

natus et ipse dea , nec Teucris addita Juno 90

usquam aberit , cum tu , supplex in rebus egenis ,

quas gentes Italum aut quas non oraveris urbes !

Causa mali tanti conjunx iterum hospita Teucris

externique iterum thalami .

Tu ne cede malis , sed contra audentior ito , 95

quam tua te Fortuna sinet : via prima salutis ,

quod minime reris , Graia pandetur ab urbe . »

Talibus ex adyto dictis Cumaea Sibylla

horrendas canit ambages antroque remugit ,

obscuris vera involvens : ea frena furenti 100

concutit et stimulos sub pectore vertit Apollo .

Consultation de la Sibylle (3)

Enée veut descendre aux Enfers pour consulter Anchise

Ut primum cessit furor et rabida ora quierunt ,

incipit Aeneas heros : « Non ulla laborum ,

o virgo , nova mi facies inopinave surgit ;

omnia praecepi atque animo mecum ante peregi . 105

Unum oro : quando hic inferni janua regis

dicitur et tenebrosa palus Acheronte refuso ,

ire ad conspectum cari genitoris et ora

contingat ; doceas iter et sacra ostia pandas .

Illum ego per flammam et mille sequentia tela 110
 eripui his umeris medioque ex hoste recepi ;
 ille meum comitatus iter maria omnia mecum
 atque omnes pelagique minas caelique ferebat ,
 invalidus , vires ultra sortemque senectae .
 Quin , ut te supplex peterem et tua limina adirem , 115
 idem orans mandata dabat . Gnatique patrisque ,
 alma , precor , miserere (potes namque omnia , nec te
 nequiquam lucis Hecate praefecit Avernus) ,
 si potuit Manes arcessere conjugis Orpheus
 Threicia fretus cithara fidibusque canoris , 120
 si fratrem Pollux alterna morte redemit
 itque reditque viam totiens ... Quid Thesea , magnum
 quid memorem Alciden ? et mi genus ab Jove summo . »

Consultation de la Sibylle (4)

Il faut cueillir le rameau d'or, talisman du voyage initiatique

Talibus orabat dictis arasque tenebat ,
 cum sic orsa loqui vates : « Sate sanguine divum , 125
 Tros Anchisiade , facilis descensus Averno :
 noctes atque dies patet atri janua Ditis ;
 sed revocare gradum superasque evadere ad auras ,
 hoc opus , hic labor est . Pauci , quos aequus amavit
 Juppiter aut ardens evexit ad aethera virtus , 130
 dis geniti , potuere . Tenent media omnia silvae ,
 Cocytusque sinu labens circumvenit atro .
 Quod si tantus amor menti , si tanta cupido est
 bis Stygios innare lacus , bis nigra videre
 Tartara , et insano juvat indulgere labori , 135
 accipe quae peragenda prius . Latet arbore opaca
 aureus et foliis et lento vimine ramus ,

Junoni infernae dictus sacer ; hunc tegit omnis
 lucus et obscuris claudunt convallibus umbrae .
 Sed non ante datur telluris operta subire , 140
 auricomos quam qui decerpserit arbore fetus .
 Hoc sibi pulchra suum ferri Proserpina munus
 Instituit . Primo avulso , non deficit alter
 aureus , et simili frondescit virga metallo .
 Ergo alte vestiga oculis et rite repertum 145
 carpe manu ; namque ipse volens facilisque sequetur ,
 si te fata vocant ; aliter non viribus ullis
 vincere nec duro poteris convellere ferro .
 Praeterea jacet exanimum tibi corpus amici
 (heu ! nescis) totamque incestat funere classem , 150
 dum consulta petis nostroque in limine pendes .
 Sedibus hunc refer ante suis et conde sepulcro .
 Duc nigras pecudes ; ea prima piacula sunt .
 Sic demum lucos Stygis et regna invia vivis
 Aspicies . » Dixit , pressoque obmutuit ore . 155

Vie et mort de Misène Préparatifs des funérailles

Aeneas maesto defixus lumina vultu
 ingreditur linqens antrum , caecosque volutat
 eventus animo secum ; cui fidus Achates
 it comes et paribus curis vestigia figit .
 Multa inter sese vario sermone serebant , 160
 quem socium exanimum vates , quod corpus humandum
 diceret . Atque illi Misenum in litore sicco ,
 ut venere , vident indigna morte peremptum ,
 Misenum Aeoliden , quo non praestantior alter
 aere ciens viros Martemque accendere cantu . 165

Hectoris hic magni fuerat comes , Hectora circum
 et lituo pugnas insignis obibat et hasta .
 Postquam illum victor vita spoliavit Achilles ,
 Dardanio Aeneae sese fortissimus heros
 addiderat socium , non inferiora secutus . 170
 Sed tum forte , cava dum personat aequora concha ,
 Demens , et cantu vocat in certamina divos ,
 aemulus exceptum Triton , si credere dignum est ,
 inter saxa virum spumosa immerserat unda .
 Ergo omnes magno circum clamore fremebant , 175
 praecipue pius Aeneas . Tum jussa Sibyllae ,
 haud mora , festinant flentes aramque sepulcri
 congerere arboribus caeloque educere certant .
 Itur in antiquam silvam , stabula alta ferarum ;
 procumbunt piceae , sonat icta securibus ilex 180
 fraxineaeque trabes cuneis et fissile robur
 scinditur , advoluunt ingentes montibus ornos .

La découverte du rameau d'or

... grâce à la mort de Misène, et à l'aide de Vénus

Nec non Aeneas opera inter talia primus
 hortatur socios paribusque accingitur armis ;
 atque haec ipse suo tristi cum corde volutat 185
 aspectans silvam immensam , et sic forte precatur :
 « Si nunc se nobis ille aureus arbore ramus
 ostendat nemore in tanto ! quando omnia vere
 heu ! nimium de te vates , Misene , locuta est . »
 Vix ea fatus erat , geminae cum forte columbae 190
 ipsa sub ora viri caelo venere volantes ,
 et viridi sedere solo . Tum maximus heros
 maternas agnovit aves laetusque precatur :

« Este duces , o , si qua via est , cursumque per auras
 derigite in lucos ubi pinguem dives opacat 195
 ramus humum ! Tuque , o , dubiis ne defice rebus ,
 diva parens .» Sic effatus vestigia pressit ,
 observans quae signa ferant , quo tendere pergant .
 Pascentes illae tantum prodire volando
 quantum acie possent oculi servare sequentum . 200
 Inde ubi venere ad fauces grave olentis Averni ,
 tollunt se celeres liquidumque per aera lapsae
 sedibus optatis gemina super arbore sidunt ,
 discolor unde auri per ramos aura refulsit .
 Quale solet silvis brumali frigore viscum 205
 fronde virere nova , quod non sua seminat arbos ,
 et croceo fetu teretes circumdare truncos ;
 talis erat species auri frondentis opaca
 ilice , sic leni crepitabat brattea vento .
 Corripit Aeneas extemplo avidusque refringit 210
 Cunctantem , et vatis portat sub tecta Sibyllae .

Les funérailles de Misène

Le monument pour les siècles à venir

Nec minus interea Misenum in litore Teucri
 flebant et cineri ingrato suprema ferebant .
 Principio pinguem taedis et robore secto
 ingentem struxere pyram , cui frondibus atris 215
 intexunt latera et ferales ante cupressos
 constituunt , decorantque super fulgentibus armis .
 Pars calidos latices et athena undantia flammis
 expediunt , corpusque lavant frigentis et unguent .
 Fit gemitus . Tum membra toro defleta reponunt 220
 purpureasque super vestes , velamina nota ,

conjiciunt . Pars ingenti subiere feretro ,
 triste ministerium , et subjectam more parentum
 aversi tenuere facem . Congesta cremantur
 turea dona , dapes , fuso crateres olivo . 225

Postquam collapsi cineres et flamma quievit ,
 reliquias vino et bibulam lavere favillam ,
 ossaque lecta cado texit Corynaeus aheno .
 Idem ter socios pura circumtulit unda ,
 spargens rore levi et ramo felicis olivae , 230
 lustravitque viros dixitque novissima verba .

At pius Aeneas ingenti mole sepulcrum
 imponit suaque arma viro , remumque tubamque ,
 monte sub aereo , qui nunc Misenus ab illo
 dicitur aeternumque tenet per saecula nomen . 235

Le sacrifice aux dieux d'en-bas

Le héros accompagné de la Sibylle quitte ses compagnons

His actis propere exsequitur praecepta Sibyllae .
 Spelunca alta fuit vastoque immanis hiatus ,
 scrupea , tuta lacu nigro nemorumque tenebris ,
 quam super haud ullae poterant impune volantes
 tendere iter pennis : talis sese halitus atris 240
 faucibus effundens supera ad convexa ferebat .

Unde locum Grai dixerunt nomine Aornon .
 Quattuor hic primum nigrantes terga juvencos
 constituit frontique invergit vina sacerdos ,
 et , summas carpens media inter cornua saetas , 245
 ignibus imponit sacris , libamina prima ,
 voce vocans Hecaten caeloque Ereboque potentem .
 Supponunt alii cultros tepidumque cruorem
 succipiunt pateris . Ipse atri velleris agnam

Aeneas matri Eumenidum magnaëque sorori 250
 ense ferit , sterilemque tibi , Proserpina , vaccam .
 Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras
 et solida imponit taurorum viscera flammis ,
 pingue super oleum infundens ardentibus extis .
 Ecce autem primi sub limina solis et ortus 255
 sub pedibus mugire solum et juga coepta moveri
 silvarum , visaeque canes ululare per umbram
 adventante dea . « Procul , o procul este , profani , »
 conclamat vates, « totoque absistite luco ;
 tuque invade viam vaginaque eripe ferrum : 260
 nunc animis opus , Aenea , nunc pectore firmo . »
 Tantum effata , furens antro se immisit aperto ;
 ille ducem haud timidis vadentem passibus aequat .

La descente aux Enfers

Enée dégaîne son épée

Di, quibus imperium est animarum , umbraëque silentes ,
 et Chaos et Phlegethon , loca nocte tacentia late , 265
 sit mihi fas audita loqui , sit numine vestro
 pandere res alta terra et caligine mersas .
 Ibant obscuri sola sub nocte per umbram
 perque domos Ditis vacuas et inania regna ;
 quale per incertam lunam sub luce maligna 270
 est iter in silvis , ubi caelum condidit umbra
 Juppiter , et rebus nox abstulit atra colorem .
 Vestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci
 Luctus et ultrices posuere cubilia Curae ,
 pallentesque habitant Morbi tristisque Senectus , 275
 et Metus et malesuada Fames ac turpis Egestas ,
 terribiles visu formae , Letumque Labosque ;

tum consanguineus Leti Sopor et mala mentis
 Gaudia , mortiferumque adverso in limine Bellum ,
 ferreique Eumenidum thalami et Discordia demens , 280
 vipereum crinem vittis innexa cruentis .
 In medio ramos annosaque bracchia pandit
 ulmus opaca , ingens , quam sedem Somnia vulgo
 vana tenere ferunt, foliisque sub omnibus haerent .
 Multaque praeterea variarum monstra ferarum , 285
 Centauri in foribus stabulant Scyllaeque bifformes
 et centumgeminus Briareus ac belua Lerna
 horrendum stridens , flammisque armata Chimaera ,
 Gorgones Harpyiaeque et forma tricorporis umbrae .
 Corripit hic subita trepidus formidine ferrum 290
 Aeneas strictamque aciem venientibus offert
 et , ni docta comes tenues sine corpore vitas
 admoneat volitare cava sub imagine formae ,
 irruat et frustra ferro diverberet umbras .

Charon, le passeur

Les ombres suppliantes

Hinc via Tartarei quae fert Acherontis ad undas . 295
 Turbidus hic caeno vastaque voragine gurgis
 aestuat atque omnem Coccyto eructat harenam .
 Portitor has horrendus aquas et flumina servat
 terribili squalore Charon , cui plurima mento
 canities inculta jacet , stant lumina flammae , 300
 sordidus ex umeris nodo dependet amictus .
 Ipse ratem conto subigit velisque ministrat
 et ferruginea subvectat corpora cumba ,
 jam senior , sed cruda deo viridisque senectus .
 Huc omnis turba ad ripas effusa ruebat , 305

matres atque viri , defunctaque corpora vita
 magnanimum heroum , pueri innuptaeque puellae ,
 impositique rogis juvenes ante ora parentum :
 quam multa in silvis autumnii frigore primo
 lapsa cadunt folia , aut ad terram gurgite ab alto 310
 quam multae glomerantur aves , ubi frigidus annus
 trans pontum fugat et terris immittit apricis .
 Stabant orantes primi transmittere cursum
 tendebantque manus ripae ulterioris amore .
 Navita sed tristis nunc hos , nunc accipit illos , 315
 ast alios longe submotos arcet arena .
 Aeneas (miratus enim motusque tumultu) :
 « Dic , » ait , « o virgo , quid vult concursus ad amnem ,
 quidve petunt animae ? vel quo discrimine ripas
 hae linquunt , illae remis vada livida verrunt ? » 320
 Olli sic breviter fata est longaeva sacerdos :
 « Anchisa generate , deum certissima proles ,
 Cocyti stagna alta vides Stygiamque paludem ,
 di cujus jurare timent et fallere numen .
 Haec omnis , quam cernis , inops inhumataque turba est ; 325
 portitor ille Charon ; hi , quos vehit unda , sepulti .
 Nec ripas datur horrendas et rauca fluenta
 transportare prius quam sedibus ossa quierunt .
 Centum errant annos volitantque haec litora circum ;
 tum demum admissi stagna exoptata revisunt . » 330
 Constitit Anchisa satus et vestigia pressit ,
 multa putans sortemque animo miseratus iniquam .
 Cernit ibi maestos et mortis honore carentes
 Leucaspim et Lyciae ductorem classis Oronten :
 quos simul a Troja ventosa per aequora vectos 335
 obruit Auster , aqua involvens navemque virosque .

Le pilote Palinure
Promesse d'immortalisation

Ecce gubernator sese Palinurus agebat ,
 qui Libyco nuper cursu , dum sidera servat ,
 exciderat puppi mediis effusus in undis .
 Hunc ubi vix multa maestum cognovit in umbra , 340
 sic prior alloquitur : « Quis te , Palinure , deorum
 eripuit nobis medioque sub aequore mersit ?
 Dic age ; namque mihi , fallax haud ante repertus ,
 hoc uno responso animum delusit Apollo ,
 qui fore te ponto incolumem finisque canebat 345
 venturum Ausonios . En haec promissa fides est ? »

Ille autem : « Neque te Phoebi cortina fefellit ,
 dux Anchisiade , nec me deus aequore mersit .
 Namque gubernaculum multa vi forte revulsum ,
 cui datus haerebam custos cursusque regebam , 350
 praecipitans traxi mecum . Maria aspera juro
 non ullum pro me tantum cepisse timorem ,
 quam tua ne spoliata armis , excussa magistro ,
 deficeret tantis navis surgentibus undis .
 Tres Notus , hibernas immensa per aequora noctes 355
 vexit me violentus aqua ; vix lumine quarto
 prospexi Italiam summa sublimis ab unda .
 Paulatim adnabam terrae ; jam tuta tenebam ,
 ni gens crudelis madida cum veste gravatum
 prensantemque uncis manibus capita aspera montis 360
 ferro invasisset praedamque ignara putasset .
 Nunc me fluctus habet versantque in litore venti .
 Quod te per caeli jucundum lumen et auras ,
 per genitorem oro , per spes surgentis Iuli ,

eripe me his , invicte, malis : aut tu mihi terram 365
 injice (namque potes) portusque require Velinos ;
 aut tu , si qua via est , si quam tibi diva creatrix
 ostendit (neque enim , credo , sine numine divum
 flumina tanta paras Stygiamque innare paludem) ,
 da dextram misero et tecum me tolle per undas , 370
 sedibus ut saltem placidis in morte quiescam. »

Talia fatus erat , coepit cum talia vates :
 « Unde haec , o Palinure , tibi tam dira cupido ?
 Tu Stygias inhumatus aquas amnemque severum
 Eumenidum aspicias , ripamve injussus adibis ? 375
 Desine fata deum flecti sperare precando ,
 sed cape dicta memor , duri solacia casus ;
 nam tua finitimi , longe lateque per urbes
 prodigiis acti caelestibus , ossa piabunt ,
 et statuent tumulum et tumulo sollempnia mittent , 380
 aeternumque locus Palinuri nomen habebit . »
 His dictis curae emotae pulsusque parumper
 corde dolor tristi : gaudet cognomine terra .

La traversée du Styx

Le rameau d'or comme talisman

Ergo iter inceptum peragunt fluvioque propinquant .
 Nautia quos jam inde ut Stygia prospexit ab unda 385
 per tacitum nemus ire pedemque advertere ripae ,
 sic prior aggreditur dictis atque increpat ultro :
 « Quisquis es , armatus qui nostra ad flumina tendis ,
 fare age quid venias , jam istinc, et comprime gressum .
 Umbrarum hic locus est , Somni Noctisque soporae ; 390
 corpora viva nefas Stygia vectare carina .
 Nec vero Alciden me sum laetatus euntem

accepisse lacu , nec Thesea Pirithoumque ,
 dis quamquam geniti atque invicti viribus essent ;
 Tartareum ille manu custodem in vincla petivit 395
 ipsius a solio regis traxitque trementem ,
 hi dominam Ditis thalamo deducere adorti . »

Quae contra breviter fata est Amphrysia vates :
 « Nullae hic insidiae tales , absiste moveri
 nec vim tela ferunt : licet ingens janitor antro 400
 aeternum latrans exsanguis terreat umbras ,
 casta licet patruum servet Proserpina limen .
 Trojus Aeneas , pietate insignis et armis ,
 ad genitorem imas Erebi descendit ad umbras .
 Si te nulla movet tantae pietatis imago , 405
 at ramum hunc (aperit ramum qui veste latebat)
 agnoscas . » Tumida ex ira tum corda residunt .

Nec plura his . Ille admirans venerabile donum
 fatalis virgae , longo post tempore visum ,
 caeruleam advertit puppim ripaeque propinquat . 410
 Inde alias animas , quae per juga longa sedebant ,
 deturbat laxatque foros ; simul accipit alveo
 ingentem Aenean . Gemuit sub pondere cumba
 subtilis et multam accepit rimosa paludem .
 Tandem trans fluvium incolumes vatemque virumque 415
 informi limo glaucaque exponit in ulva .

Le chien Cerbère

La sibylle l'endort

Cerberus haec ingens latratu regna trifauci
 personat adverso recubans immanis in antro .
 Cui vates , horrere videns jam colla colubris ,
 melle soporatam et medicatis frugibus offam 420

objicit . Ille fame rabida tria guttura pandens
 corripit objectam , atque immania terga resolvit
 fusus humi totoque ingens extenditur antro .

Occupat Aeneas aditum custode sepulto
 evaditque celer ripam inremeabilis undae .

425

Les âmes en attente de jugement

Les suicidé(e)s

Continuo auditaë voces vagitus et ingens
 infantumque animae flentes in limine primo ,
 quos dulcis vitæ exsortes et ab ubere raptos
 abstulit atra dies et funere mersit acerbo .

Hos juxta falso damnati crimine mortis ;

430

nec vero hæ sine sorte datae , sine iudice , sedes :

quaesitor Minos urnam movet ; ille silentum
 consiliumque vocat vitasque et crimina discit .

Proxima deinde tenent maesti loca , qui sibi letum
 insontes peperere manu lucemque perosi

435

projecere animas . Quam vellent aethere in alto

nunc et pauperiem et duros perferre labores !

Fas obstat , tristisque palus inamabilis undae
 alligat et novies Styx interfusa coercet .

Nec procul hinc partem fusi monstrantur in omnem

440

lugentes campi ; sic illos nomine dicunt .

Hic , quos durus amor crudeli tabe peredit ,

secreti celant calles et myrtea circum

silva tegit ; curae non ipsa in morte relinquunt .

His Phaëdam Procrinque locis maestamque Eriphylen

445

crudelis nati monstrantem vulnera cernit ,

Evadnenque et Pasiphaen ; his Laodamia

it comes , et , juvenis quondam , nunc femina , Caeneus ,

rursus et in veterem fato revoluta figuram .

Didon et Enée

Impossible pardon !

Inter quas Phoenissa , recens a vulnere , Dido 450
 errabat silva in magna ; quam Trojus heros
 ut primum juxta stetit agnovitque per umbras
 obscuram , qualem primo qui surgere mense
 aut videt aut vidisse putat per nubila lunam ,
 demisit lacrimas dulcique adfatus amore est : 455
 « Infelix Dido, verus mihi nuntius ergo
 venerat extinctam ferroque extrema secutam ?
 Funeris , heu ! , tibi causa fui ? Per sidera juro ,
 per superos et si qua fides tellure sub ima est ,
 invitus , regina , tuo de litore cessi . 460
 Sed me jussa deum , quae nunc has ire per umbras ,
 per loca senta situ cogunt noctemque profundam ,
 imperiis egere suis ; nec credere quivi
 hunc tantum tibi me discessu ferre laborem .
 Siste gradum teque aspectu ne subtrahe nostro . 465
 Quem fugis ? extremum fato quod te alloquor hoc est . »

Talibus Aeneas ardentem et torva tuentem
 lenibat dictis animum lacrimasque ciebat .
 Illa solo fixos oculos aversa tenebat ,
 nec magis incepto vultum sermone movetur 470
 quam si dura silex aut stet Marpesia cautes .
 Tandem corripuit sese atque inimica refugit
 in nemus umbriferum , conjunx ubi pristinus illi
 respondet curis aequatque Sychaeus amorem .
 Nec minus Aeneas , casu percussus iniquo , 475
 prosequitur lacrimis longe et miseratur euntem .

Les héros morts au combat**Déiphobe**

Inde datum molitur iter . Jamque arva tenebant
ultima quae bello clari secreta frequentant .
Hic illi occurrit Tydeus, hic inclutus armis
Parthenopaeus et Adrasti pallentis imago , 480
hic multum fleti ad superos belloque caduci
Dardanidae ; quos ille omnis longo ordine cernens
ingemuit , Glaucumque Medontaque Thersilochumque ,
tres Antenoridas Cererique sacrum Polyboeten ,
Idaeumque etiam currus , etiam arma tenentem . 485
Circumstant animae dextra laevaue frequentes .
Nec vidisse semel satis est ; juvat usque morari
et conferre gradum et veniendi discere causas .
At Danaum proceres Agamemnoniaeque phalanges ,
ut videre virum fulgentiaque arma per umbras , 490
ingenti trepidare metu ; pars vertere terga ,
ceu quondam petiere rates , pars tollere vocem
exiguam : inceptus clamor frustratur hiantes .

Atque hic Priamiden laniatum corpore toto
Deiphobum vidit , lacerum crudeliter ora , 495
ora manusque ambas , populataque tempora raptis
auribus et truncas inhonesto vulnere nares .
Vix adeo agnovit pavitantem ac dira tegentem
supplicia , et notis compellat vocibus ultro :
« Deiphobe armipotens , genus alto a sanguine Teucris , 500
quis tam crudeles optavit sumere poenas ?
Cui tantum de te licuit ? Mihi fama suprema
nocte tulit fessum vasta te caede Pelasgum

procubuisse super confusae stragis acervum .

Tunc egomet tumulum Rhoeteo in litore inanem 505

constitui et magna Manes ter voce vocavi .

Nomen et arma locum servant ; te , amice , nequivi

conspicere et patria decedens ponere terra .»

Ad quae Priamides : « Nihil o tibi , amice , relictum ;

omnia Deiphobo solvisti et funeris umbris . 510

Sed me fata mea et scelus exitiale Lacaenae

his mersere malis ; illa haec monumenta reliquit .

Namque ut supremam falsa inter gaudia noctem

Egerimus , nosti , et nimium meminisse necesse est .

Cum fatalis equus saltu super ardua venit 515

Pergama et armatum peditem gravis attulit alvo ,

illa chorum simulans euhantes orgia circum

ducebat Phrygias ; flammam media ipsa tenebat

ingentem et summa Danaos ex arce vocabat .

Tum me confectum curis somnoque gravatum 520

infelix habuit thalamus , pressitque jacentem

dulcis et alta quies placidaeque simillima morti .

Egregia interea conjunx arma omnia tectis

emovet , et fidum capiti subduxerat ensem ;

intra tecta vocat Menelaum et limina pandit , 525

scilicet id magnum sperans fore munus amanti ,

et famam exstingui veterum sic posse malorum .

Quid moror ? irrumpunt thalamo ; comes additus una

hortator scelerum Aeolides . Di , talia Grais

instaurate , pio si poenas ore reposco ! 530

Sed te qui vivum casus , age , fare vicissim

attulerint . Pelagine venis erroribus actus ,

an monitu divum ? an quae te fortuna fatigat ,

ut tristes sine sole domos , loca turbida , adires ? »

Hac vice sermonum roseis Aurora quadrigis 535
 jam medium aetherio cursu trajecerat axem ;
 et fors omne datum traherent per talia tempus ,
 sed comes admonuit breviterque affata Sibylla est :
 « Nox ruit , Aenea ; nos flendo ducimus horas .
 Hic locus est , partes ubi se via findit in ambas : 540
 dextera quae Ditis magni sub moenia tendit ,
 hac iter Elysium nobis ; at laeva malorum
 exercet poenas et ad impia Tartara mittit . »

Deiphobus contra : « Ne saevi , magna sacerdos ;
 discedam , explebo numerum reddarque tenebris . 545
 I , decus , i , nostrum ; melioribus utere fatis . »
 Tantum effatus, et in verbo vestigia torsit .

La sibylle décrit le Tartare
Les châtiments des réprouvés

Respicit Aeneas subito et sub rupe sinistra
 moenia lata videt , triplici circumdata muro ,
 quae rapidus flammis ambit torrentibus amnis , 550
 Tartareus Phlegethon , torquetque sonantia saxa .
 Porta adversa ingens solidoque adamante columnae ,
 vis ut nulla virum , non ipsi exscindere bello
 caelicolae valeant ; stat ferrea turris ad auras ,
 Tisiphoneque sedens palla succincta cruenta 555
 vestibulum exsomnia servat noctesque diesque .
 Hinc exaudiri gemitus et saeva sonare
 verbera : tum stridor ferri tractaeque catenae .
 Constitit Aeneas strepitumque exterritus hausit .

« Quae scelerum facies ? o virgo , effare ; quibusve 560
 urgentur poenis ? quis tantus plangor ad auras ? »

Tum vates sic orsa loqui : « Dux inclute Teucrum ,

nulli fas casto sceleratum insistere limen ;
 sed me cum lucis Hecate praefecit Avernis ,
 ipsa deum poenas docuit perque omnia duxit . 565
 Gnosius haec Rhadamanthus habet durissima regna
 castigatque auditque dolos subigitque fateri
 quae quis apud superos furto laetatus inani
 distulit in seram commissa piacula mortem .
 Continuo sontes ultrix accincta flagello 570
 Tisiphone quatit insultans , torvosque sinistra
 intentans angues vocat agmina saeva sororum .
 Tum demum horrisono stridentes cardine sacrae
 panduntur portae . Cernis custodia qualis
 vestibulo sedeat ? facies quae limina servet ? 575
 quinquaginta atris immanis hiatibus Hydra
 saevior intus habet sedem . Tum Tartarus ipse
 bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras ,
 quantus ad aetherium caeli suspectus Olympum .
 Hic genus antiquum Terrae , Titania pubes , 580
 fulmine dejecti fundo volvuntur in imo .
 Hic et Aloidas geminos , immania vidi
 corpora , qui manibus magnum rescindere caelum
 aggressi superisque Jovem detrudere regnis .
 Vidi et crudelis dantem Salmonea poenas : 585
 dum flammis Jovis et sonitus imitatur Olympi .
 Quattuor hic invectus equis et lampada quassans
 per Graium populos mediaeque per Elidis urbem
 ibat ovans , divumque sibi poscebat honorem ,
 demens , qui nimbos et non imitabile fulmen 590
 aere et cornipedum pulsu simularet equorum .
 At pater omnipotens densa inter nubila telum
 contorsit , non ille faces nec fumea taedis

lumina , praecipitemque immani turbine adegit .

Nec non et Tityon , Terrae omniparentis alumnum , 595

cernere erat , per tota novem cui jugera corpus

porrigitur , rostroque immanis vultur obunco

immortale jecur tondens fecundaque poenis

viscera rimaturque epulis habitatque sub alto

pectore , nec fibris requies datur ulla renatis . 600

Quid memorem Lapithas , Ixiona Pirithoümque ?

quos super atra silex jam jam lapsura cadentique

imminet adsimilis ? lucent genialibus altis

aurea fulcra toris , epulaeque ante ora paratae

regifico luxu ; Furiarum maxima juxta 605

accubat et manibus prohibet contingere mensas ,

exsurgitque facem attollens atque intonat ore .

Hic , quibus invisi fratres , dum vita manebat ,

pulsatusve parens et fraus innexa clienti ,

aut qui divitiis soli incubuere repertis 610

nec partem posuere suis (quae maxima turba est) ,

quique ob adulterium caesi , quique arma secuti

impia nec veriti dominorum fallere dextras ,

inclusi poenam exspectant . Ne quaere doceri

quam poenam , aut quae forma viros fortunave mersit . 615

Saxum ingens volvunt alii , radiisque rotarum

districti pendent ; sedet aeternumque sedebit

infelix Theseus , Phlegyasque miserrimus omnes

admonet et magna testatur voce per umbras :

« Discite justitiam moniti et non temnere divos. » 620

Vendidit hic auro patriam dominumque potentem

imposuit , fixit leges pretio atque refixit ;

hic thalamum invasit natae vetitosque hymenaeos :

ausi omnes immane nefas ausoque potiti .

Non , mihi si linguae centum sint oraque centum , 625
 ferrea vox , omnes scelerum comprehendere formas ,
 omnia poenarum percurrere nomina possim . »

Grâce au rameau d'or, Enée accède au séjour des bienheureux

Les Champs-Elysées. Orphée.

Haec ubi dicta dedit Phoebi longaeva sacerdos ,
 « Sed jam age , carpe viam et susceptum perfice munus ;
 acceleremus » ait ; « Cyclopum educta caminis 630
 moenia conspicio atque adverso fornice portas ,
 haec ubi nos praecepta jubent deponere dona . »

Dixerat ; et pariter gressi per opaca viarum ,
 corripunt spatium medium foribusque propinquant .
 Occupat Aeneas aditum corpusque recenti 635
 spargit aqua ramumque adverso in limine figit .

His demum exactis , perfecto munere divae ,
 devenere locos laetos et amoena virecta
 fortunatorum nemorum sedesque beatas .

Largior hic campos aether et lumine vestit 640
 purpureo ; solemque suum , sua sidera norunt .
 Pars in gramineis exercent membra palaestris ,
 contendunt ludo et fulva luctantur arena ;
 pars pedibus plaudunt choreas et carmina dicunt .

Nec non Threicius longa cum veste sacerdos 645
 obloquitur numeris septem discrimina vocum ,
 jamque eadem digitis , jam pectine pulsat eburno .

Hic genus antiquum Teucri , pulcherrima proles ,
 magnanimi heroes , nati melioribus annis ,
 Ilusque Assaracusque et Trojae Dardanus auctor . 650
 Arma procul currusque virum miratur inanes ;
 stant terrae defixae hastae passimque soluti

per campum pascuntur equi . Quae gratia currum
 armorumque fuit vivis , quae cura nitentes
 pascere equos , eadem sequitur tellure repostos . 655

Conspicit ecce alios dextra laevaue per herbam
 vescentes laetumque choro paeana canentes
 inter odoratum lauris nemus , unde superne
 plurimus Eridani per silvam volvitur amnis .
 Hic manus , ob patriam pugnando vulnera passi , 660
 quique sacerdotes casti , dum vita manebat ,
 quique pii vates et Phoebos digna locuti ,
 inventas aut qui vitam excoluere per artes
 quique sui memores aliquos fecere merendo :
 omnibus his nivea cinguntur tempora vitta . 665

Quos circumfusos sic est adfata Sibylla ,
 Musaeum ante omnes (medium nam plurima turba
 hunc habet atque umeris exstantem suspicit altis) :
 « Dicite , felices animae , tuque optime vates ,
 quae regio Anchisen , quis habet locus ? illius ergo 670
 venimus et magnos Erebi tranavimus amnes . »

Atque huic responsum paucis ita reddidit heros :
 « Nulli certa domus ; lucis habitamus opacis ,
 riparumque toros et prata recentia rivis
 incolimus . Sed vos , si fert ita corde voluntas , 675
 hoc superate jugum , et facili jam tramite sistam . »
 Dixit , et ante tulit gressum camposque nitentes
 desuper ostentat ; dehinc summa cacumina linqunt .

Enée rencontre enfin Anchise

Retrouvailles du père et du fils

At pater Anchises penitus convalle virenti
 inclusas animas superumque ad lumen ituras 680

lustrabat studio recolens , omnemque suorum
 forte recensebat numerum , carosque nepotes
 fataque fortunasque virum moresque manusque .
 Isque ubi tendentem adversum per gramina vidit
 Aenean , alacris palmas utrasque tetendit , 685
 effusaeque genis lacrimae et vox excidit ore :

« Venisti tandem , tuaque exspectata parenti
 vicit iter durum pietas ! datur ora tueri ,
 nate , tua et notas audire et reddere voces !
 Sic equidem ducebam animo rebarque futurum , 690
 tempora dinumerans , nec me mea cura fefellit .
 Quas ego te terras et quanta per aequora vectum
 accipio ! quantis jactatum , nate , periclis !
 Quam metui ne quid Libyae tibi regna nocerent ! »

Ille autem : « Tua me , genitor , tua tristis imago 695
 saepius occurrens haec limina tendere adegit .
 Stant sale Tyrrheno classes . Da jungere dextram ,
 da , genitor , teque amplexu ne subtrahe nostro . »
 Sic memorans , largo fletu simul ora rigabat .
 Ter conatus ibi collo dare bracchia circum ; 700
 ter frustra comprehensa manus effugit imago ,
 par levibus ventis volucrique simillima somno .

Le Léthée : oubli et métempsychose **Création du monde et immortalité de l'âme**

Interea videt Aeneas in valle reducta
 seclusum nemus et virgulta sonantia silvae ,
 Lethaeumque domos placidas qui praenatat amnem . 705
 Hunc circum innumerae gentes populique volabant :
 ac ueluti in pratis ubi apes aestate serena
 floribus insidunt variis et candida circum

lilia funduntur , strepit omnis murmure campus .
 Horrescit visu subito causasque requirit 710
 inscius Aeneas , quae sint ea flumina porro ,
 quive viri tanto compleverint agmine ripas .
 Tum pater Anchises : « Animae , quibus altera fato
 corpora debentur , Lethaei ad fluminis undam
 securos latices et longa obliviam potant . 715
 Has equidem memorare tibi atque ostendere coram
 jam pridem , hanc prolem cupio enumerare meorum ,
 quo magis Italia mecum laetere reperta . »
 - « O pater , anne aliquas ad caelum hinc ire putandum est
 sublimes animas iterumque ad tarda reverti 720
 corpora ? Quae lucis miseris tam dira cupido ? »
 - « Dicam equidem nec te suspensum , nate , tenebo , »
 suscipit Anchises , atque ordine singula pandit :
 .
 « Principio caelum ac terras camposque liquentes
 lucentemque globum lunae Titaniaque astra 725
 spiritus intus alit , totamque infusa per artus
 mens agitat molem et magno se corpore miscet .
 Inde hominum pecudumque genus vitaeque volantum
 et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus .
 Igneus est ollis vigor et caelestis origo 730
 seminibus , quantum non noxia corpora tardant
 terrenique hebetant artus moribundaque membra :
 hinc metuunt cupiuntque , dolent gaudentque , neque auras
 dispiciunt clausae tenebris et carcere caeco .
 Quin et supremo cum lumine vita reliquit , 735
 non tamen omne malum miseris nec funditus omnes
 corporeae excedunt pestes , penitusque necesse est
 multa diu concreta modis inolescere miris .

Ergo exercentur poenis veterumque malorum
 supplicia expendant : aliae panduntur inanes 740
 suspensae ad ventos , aliis sub gurgite vasto
 infectum eluitur scelus aut exuritur igni :
 quisque suos patimur Manes . Exinde per amplum
 mittimur Elysium , et pauci laeta arva tenemus ,
 donec longa dies perfecto temporis orbe 745
 concretam exemit labem , purumque relinquit
 aetherium sensum atque aurai simplicis ignem .
 Has omnes , ubi mille rotam volvere per annos ,
 Lethaeum ad fluvium deus evocat agmine magno ,
 scilicet immemores supera ut convexa revisant , 750
 rursus et incipiant in corpora velle reverti . »

Anchise dévoile le futur à Enée (1)

Albe

Dixerat Anchises , natumque unaque Sibyllam
 conventus trahit in medios turbamque sonantem
 et tumulum capit , unde omnis longo ordine posset
 adversos legere et venientum discere vultus . 755
 « Nunc age , Dardaniam prolem quae deinde sequatur
 gloria , qui maneant Itala de gente nepotes ,
 illustres animas nostrumque in nomen ituras
 expediam dictis , et te tua fata docebo .
 Ille vides , pura juvenis qui nititur hasta , 760
 proxima sorte tenet lucis loca , primus ad auras
 aetherias Italo commixtus sanguine surget ,
 Silvius , Albanum nomen , tua postuma proles ,
 quem tibi longaevo serum Lavinia conjunx
 educet silvis regem regumque parentem , 765
 unde genus Longa nostrum dominabitur Alba .

Proximus ille Procas , Trojanae gloria gentis ,
 et Capys et Numitor , et qui te nomine reddet
 Silvius Aeneas , pariter pietate vel armis
 egregius , si umquam regnandam acceperit Albam . 770
 Qui juvenes ! quantas ostentant , aspice , vires !
 atque umbrata gerunt civili tempora quercu .
 Hi tibi Nomentum et Gabios urbemque Fidenam ,
 hi Collatinas imponent montibus arces ,
 Pometios Castrumque Inui Bolamque Coramque ; 775
 haec tum nomina erunt , nunc sunt sine nomine terrae .
 Quin et avo comitem sese Mavortius addet
 Romulus , Assaraci quem sanguinis Ilia mater
 educet . Viden , ut geminae stant vertice cristae
 et pater ipse suo superum jam signat honore ? 780
 En hujus , nate , auspiciis illa incluta Roma
 imperium terris , animos aequabit Olympo ,
 septemque una sibi muro circumdabit arces ,
 felix prole virum : qualis Berecyntia mater
 invehitur curru Phrygias turrata per urbes , 785
 laeta deum partu , centum complexa nepotes ,
 omnes caelicolas , omnes supera alta tenentes .

Anchise dévoile le futur à Enée (2)

Rome jusqu'à Auguste

Huc geminas nunc flecte acies ; hanc aspice gentem
 Romanosque tuos . Hic Caesar et omnis Juli
 progenies , magnum caeli ventura sub axem . 790
 « Hic vir , hic est , tibi quem promitti saepius audis ,
 Augustus Caesar , divi genus , aurea condet
 saecula qui rursus Latio regnata per arva
 Saturno quondam , super et Garamantas et Indos

proferet imperium ; jacet extra sidera tellus , 795
 extra anni solisque vias , ubi caelifer Atlas
 axem umero torquet stellis ardentibus aptum .
 Hujus in adventum jam nunc et Caspia regna
 responsis horrent divum et Maeotia tellus ,
 et septemgemini turbant trepida ostia Nili . 800
 Nec vero Alcides tantum telluris obivit ,
 fixerit aripedem cervam licet , aut Erymanthi
 pacarit nemora et Lernam tremefecerit arcu ;
 nec qui pampineis victor juga flectit habenis
 Liber , agens celso Nysae de vertice tigres . 805
 Et dubitamus adhuc virtutem extendere factis ,
 aut metus Ausonia prohibet consistere terra ?
 Quis procul ille autem ramis insignis olivae ,
 sacra ferens ? Nosco crines incanaque menta
 regis Romani , primam qui legibus urbem 810
 fundabit , Curibus parvis et paupere terra
 missus in imperium magnum . Cui deinde subibit ,
 otia qui rumpet patriae residesque movebit
 Tullus in arma viros et jam desueta triumphis
 agmina . Quem juxta sequitur jactantior Ancus 815
 nunc quoque jam nimium gaudens popularibus auris .
 Vis et Tarquinius reges animamque superbam
 ultoris Bruti , fascisque videre receptos ?
 Consulis imperium hic primus saevasque secures
 accipiet , natosque pater nova bella moventes 820
 ad poenam pulchra pro libertate vocabit ,
 infelix , utcumque ferent ea facta minores :
 vincet amor patriae laudumque immensa cupido .
 Quin Decios Drusosque procul saevumque securi
 aspice Torquatum et referentem signa Camillum . 825

Illae autem , paribus quas fulgere cernis in armis ,
 concordēs animae nunc et dum nocte prementur ,
 heu ! quantum inter se bellum , si lumina vitae
 attigerint , quantas acies stragemque ciebunt ,
 aggeribus socer Alpinis atque arce Monoeci 830
 descendens , gener adversis instructus Eois !

Ne , pueri , ne tanta animis assuescite bella
 neu patriae validas in viscera vertite vires !
 Tuque prior , tu parce , genus qui ducis Olympo :
 projice tela manu , sanguis meus ! 835

Ille triumphata Capitolia ad alta Corintho
 victor aget currum , caesis insignis Achivis .
 Eruet ille Argos Agamemnoniasque Mycenae ,
 ipsumque Aeaciden , genus armipotētis Achilli ,
 ultus avos Trojae , templa et temerata Minervae . 840

Quis te , magne Cato , tacitum aut te , Cosse , relinquat ?
 Quis Gracchi genus , aut geminos , duo fulmina belli ,
 Scipiadas , cladem Libyae , parvoque potentem
 Fabricium vel te sulco , Serrane , serentem ?
 Quo fessum rapitis , Fabii ? Tu Maximus ille es , 845
 unus qui nobis cunctando restituis rem .

Excudent alii spirantia mollius aera
 credo equidem , vivos ducent de marmore vultus ,
 orabunt causas melius , caelique meatus
 describent radio et surgentia sidera dicent : 850
 tu regere imperio populos , Romane , memento
 (hae tibi erunt artes) , pacique imponere morem,
 parcere subjectis et debellare superbos. »

Anchise dévoile le futur à Enée (3)

Eloge et déploration de Marcellus

Sic pater Anchises , atque haec mirantibus addit :

« Aspice , ut insignis spoliis Marcellus opimis 855
ingreditur victorque viros supereminet omnes !

Hic rem Romanam magno turbante tumultu
sistet eques , sternet Poenos Gallumque rebellem ,
tertiaque arma patri suspendet capta Quirino . »

Atque hic Aeneas (una namque ire videbat 860
egregium forma juvenem et fulgentibus armis ,
sed frons laeta parum et dejecto lumina vultu) :

« Quis , pater , ille, virum qui sic comitatur euntem ?
Filius , anne aliquis magna de stirpe nepotum ?
Qui strepitus circa comitum ! quantum instar in ipso ! 865
Sed nox atra caput tristi circumvolat umbra . »

Tum pater Anchises , lacrimis ingressus obortis :
« O nate , ingentem luctum ne quaere tuorum ;
ostendent terris hunc tantum fata neque ultra
esse sinent . Nimium vobis Romana propago 870
visa potens , Superi , propria haec si dona fuissent .

Quantos ille virum magnam Mavortis ad urbem
campus aget gemitus ! vel quae , Tiberine , videbis
funera , cum tumulum praeterlabere recentem !

Nec puer Iliaca quisquam de gente Latinos 875
in tantum spe tollet avos , nec Romula quondam
ullo se tantum tellus jactabit alumno .

Heu pietas ! heu prisca fides invictaque bello
dextera ! Non illi se quisquam impune tulisset
obvius armato , seu cum pedes iret in hostem , 880
seu spumantis equi foderet calcaribus armos .

Heu , miserande puer ! si qua fata aspera rumpas !
Tu Marcellus eris . Manibus date lilia plenis ,
purpureos spargam flores animamque nepotis

his saltem accumullem donis , et fungar inani 885
munere . » Sic tota passim regione vagantur
aeris in campis latis atque omnia lustrant .
Quae postquam Anchises natum per singula duxit
incenditque animum famae venientis amore ,
exin bella viro memorat quae deinde gerenda , 890
Laurentesque docet populos urbemque Latini ,
et quo quemque modo fugiatque feratque laborem .

Les deux portes du Sommeil

Retour sur terre

Sunt geminae Somni portae , quarum altera fertur
Cornea , qua veris facilis datur exitus umbris :
altera candenti perfecta nitens elephanto , 895
sed falsa ad caelum mittunt insomnia Manes .
His ibi tum natum Anchises unaque Sibyllam
prosequitur dictis portaque emittit eburna .
Ille viam secat ad naves sociosque revisit .
Tum se ad Caietae recto fert limite portum . 900
Ancora de prora jacitur ; stant litore puppes .